

Muhu külalaulikuist ja nende lauludest

Teatavasti jagunevad eesti rahvalaulud juba välise kuju poolest kahte suurde rühma, vanemaiks ja uuemaiks rahvalauludeks. Vanemaid rahvalaule iseloomustab vanem ja pikemavormilisem keel, nn. algriim (alliteratsioon ja assonants) ja parallelism; uuemad rahvalaulud on aga lõppriimilised ja jagunevad salmideks.

Vanemaid rahvalaule saab päris loomulikus esitamisviisis praegusel ajal väga harva kuulda, välja arvatud muidugi Setumaa, kus leelotamiskunsti veel nüüdki aus peetakse. Mujal aga oskavad neid laulda veel ainult üksikud harvad eidekesed ja teevad nad seda peamiselt endi lapselapsi kiigutades. — Sellevastu uuemad lõppriimilised rahvalaulud on lauldavad päris üldiselt. Neid luuakse ka ühtelugu juurde; nad levivad suust suhu, samuti trükitud raamatute ja käsikirjaliste lauluvihkude („laulikute“) vahendusel. Enamik neist levib muidugi ainult tekkimispaiga lähemas ümbruses, kuid on ka neid, mida lauldakse ülemaaliselt.

Vanemate rahvalaulude oskajaid hinnatakse ja austatakse juba nende vähesuse tõttu; neid tuletatakse vahel

Suured rändrahnud on sagedasti nagu kokukasvanud oma ümbrusega ja sellepärast on nad maastikus kindla väärtusega. Kui kuidagi hävineks selline kivi, mis seisnud omal kohal aastatuhandeid, siis vaesuks maastik ning põlisele kivile ei leiaks asendajat. Maastiku ilu ja teaduslik väärtus on aluseks, mispärast võetakse suuri kive looduskaitse alla. Muis tendid ja pärimused nende kohta näitavad, et neist on juba ammu-ammu lugu peetud ja neid nii või teisiti austatud. Üldse on võrdlemisi vähe neid suuri rändrahne, mis pole seotud mingite kaugeist aegadest päritolevate arvamustega, mis tõendab, et meie esivanemad on püüdnud endile iga nähtust kuidagi seletada, nende arenemisele vastavalt lahendada. Sellised arvamused tuleksid aga võimalikult kõik kuidagi koguda, — selleks on praegu ülim aeg.

meelde eluaastate juubelitel, välja paistvamad neist leiavad nimetamist rahvalaulude antoloogias jne. Kuid uuemate rahvalaulude loojaist on meil hoopis vähem teateid.

Üldiselt arvatakse, et Eestis on lõppriimilised rahvalaulud Saaremaal kogunenud varemini kui mandril; tõepoolest näivad nad seal praegugi olevat väga laialdaselt harrastatavad: sageli ka vanemad inimesed mäletavad peast õige pikki laule. — Kui möödunud suvel töötasin rahvaluulet kogudes Muhu saarel, sain sealt muuseas kirja panna teateid Muhu külalaulikute ja nende laulude kohta. Arvan, et pole ülearune neid eeloleva üldlaulupeo puhul mõne sõnaga meelde tuletada.

Külalaulikute nime all mõistan siin neid kohalikke laulikuid ja luuletajaid, kes loovad lõppriimilisi laule, kõige sagedamini nn. vemmälvärse.

Kõige rohkem on mul andmeid 63-aastasest külalaulikust, kes elab väikemaapidajana Muhus Lõetsa külas ja kelle nimi on Vassili Tustit. Temaga oli mul võimalus paaril korral juttu ajada ning ühtlasi lugeda üht osa ta luuleloomingust. V. T. on veel päris heas tervises ja evib väga toreda täishabeme, nagu näha juuresoleval pildil. Oma maja olevat ta ise üles ehitanud (umbes 20 a. eest), ise meisterdanud sinna mööbli ja muugi vajalise. Tema ilumeele ja kunstikalduvuste tunnistajaks on ms. mitu väga huvitava ornamentikaga tooli. Kuid koolis olevat ta käinud ainult kolm päeva; kirjaoskuse omandanud iseõppimise teel.

Laule hakanud kirjutama 20-aastaselt ja nimelt vanema venna eeskujul, kes olnud samuti värtsisepp. Olevat lugenud „Vrentli“ (Freundliche) laule; leiab V—l olevat „viletsad riimid“. Mõnda uuematki luuletajat olevat lugenud, kuid ütleb, et nende laulud ei „aitavat“ (-andvat) laulda. Tuleb nimelt tähendada, et rahvalaulikud ei tee laule mitte lugemiseks vaid laulmi-

mitte
aimet
Ammu
Ammu

seks. Sellepärast peab igal laulul olema ka oma viis ehk „mõl'k“. Enda kohta ütleb V. T. siiski, et ta olevat „mees kirjutamise peale, mitte laulmise peale“, sest tal polevat head lauluhäält. Kuid iga uut laulu laulvat siiski palju kordi enne läbi, sest „kui laul peas on ja kui saab laulda, siis saab kõige paremini aru, mis kõlbab ja mis ei kõlba“.

Luuletamise kohta ütleb V. T.: „Ega laulutöö pole kerge töö. Mõnda laulu saab kümme kord enne ümber kirjutud, alles siis saab laul lauluks. Muidu läheb nii pitkaks, et tee piibel valmis. — Kui sa üksinda oled nagu metsloom, siis saab laulu kirjutada. Laulutöö pole nõnna, et sa teiste ulgas kirjutad. (Mitu laulu olevat ta kord riiminud Prangli saartel, kui olnud seal kalastamas). Suvel on palju tööd, ega siis tohigid, et istud maha ja akkad laulu kirjutama. Viis tuleb iseenesest — „muhulase mõl'k“ ja muud midagi.“

Et laulud on esialgselt olemas ainult ühes eksemplaris, minevat neid palju kaotsi. V. T. — I olnud ühes raamatus üle saja laulu ja raamat olnud venna käes, kes seekord töötanud Tallinnas. Kuid Kalarannas Jüri Rannuse „söömapoodis“ varastatud venna kott ära ühes lauluraamatu ja selles leiduva lauliku „podreega“. Üks V. T. lauludest, nimelt „Pähki laul“ olevat kuuldavasti kord trükkis ilmunud „Saaremaa lehe sees“. Kuid autor polevat sedagi isiklikult näinud ega ka mõnda teist kunagi trükkimiseks saatnud. Sest tema laulud olevat „laulmise jaoks tehtud, mitte rüki jaoks“. — Pilkelaulu tulevat vahel riimida ka „tellimise peale“. Kuid niisugusel juhul püütavat autor üldse salajas hoida.

„Laulutööd“ on teinud, nagu nimestatud, ka V. T. vanem vend Mihkel Tustit, kes on surnud a. 1927. Mõned tema lauludest on Muhus nüüdki lauldavad, näit. 47-salmiline värsistus sellest, kuidas pilli järel 1881. a. kevadel särgi püüti Lõetsa jõest (ehk) „Tondikartjad kalamehed“. Selles on näidatud koomilises valguses üht mingisuguse vilepilli valestimõistmisele põhinevat tondilugu, mis olevat too kord palju kõmu sünnitanud ning laulu tõttu saanud veelgi kuulsamaks.

Vanamõisa külas olnud kooliõpetaja Tõnu Kann. Teda peetakse ühe huvitava laulu autoriks, mis kirjeldab vanu Muhu pulmakombeid. Esitan sellest allpool katkendi.

Suuremõisa külas elavat talupere-meest Aljava Iivanit peetakse üheks tublimaks ja produktiivsemaks laulumeistriks. Kuid paari a. eest on ta saanud kivilõhkumisel raskesti vigastada, kaotades peaaegu täielikult ka silmanägemise. Seetõttu on pidanud loobuma laulmisest ja luuletamisest ega taha sest enam kõneldagi.

Külalaulikuks ja luuletajaks peetakse kuulduste kohaselt ka Tamse asunduses elavat Mäksa Jaani, keda mul polnud seekord võimalik kohata.

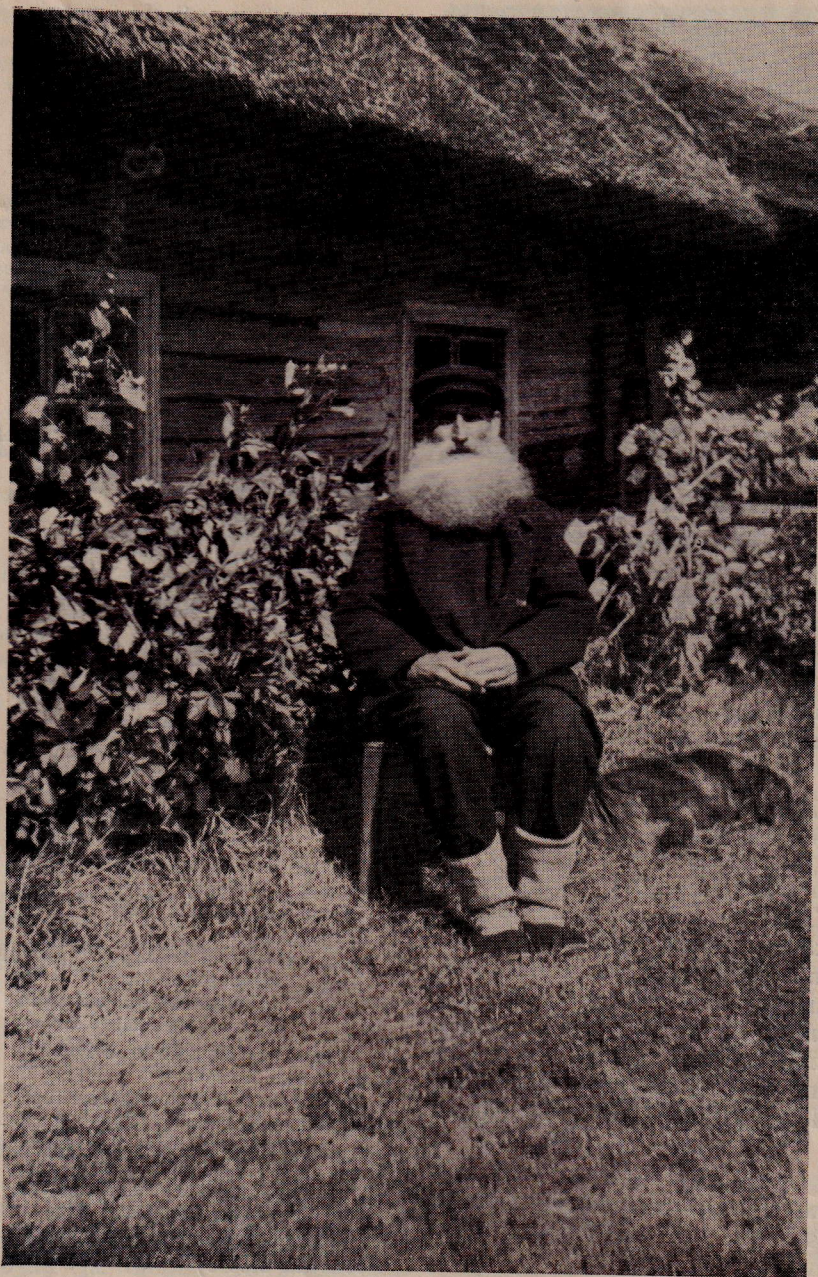
Veel olevat laule teinud keegi Kippari-nimeline mees, endine Hellamaa vallakirjutaja.

Soonda k. Paali talu vana perenaine Leena Väärtnõu, 82 a. vana, on Muhu vanade rahvalaulikute tuntum esindaja, olles mitu korda käinud esinemas Tallinnaski. Kuid nende ridade kirjutajale dikteeris ta ms. paar vimalvärsilist uuemat laulu, mis olevat luuletatud tervituslauludeks Tallinnas esinemiste puhul ja seal vistiti ka ette kantud.

Arvan, et minu esialgne ülevaade pole sugugi täielik, vaid Muhus on külalaulikuid arvuliselt palju rohkem. Kuid tuleb arvestada ka seda võimalust, et mõnel laulul võib olla mitugi autorit; et laulu algtekst on koostatud mitme isiku poolt ühiselt, nagu see eriti lori- ja pilkelaulude puhul ei võiks olla sugugi haruldane. — Väärrib märkimist, et uueaegsed rahvalaulikud on peaaegu eranditult mehed, kuna vanu rahvalaulu leelotasid peamiselt naised. Sellest tingituna on uuemad rahvalaulud eeskätt eepilised, kuna vanemais teatavasti domineerib naiselik lüürika.

Millest laulavad Muhu külalaulikud? Püüan mõne sõnaga riivata sedagi küsimust.

Võrdlemisi palju on värsistatud tavalist elu- ja töökroonikat. Vähemalt V. Tustiti raamatud sisaldasid õige

V. Tustit oma maja ees, juulis 1937.

palju selliseid*). Näiteks (tsiteerin pealkirju): „Sõrves vene soldatite seas patarei-tööl“, „Kolme aastane reisilugu kroonu laevas“ (76 neljarealist salmi), „Ühe aasta ülevaade“ (56 salmi), „Tüikri metsa ajalugu“, „Kui Muhumaa oli sakste tallermaa“ (41 salmi), „Muhu sõda“, „Laevamehe elu“, „Ka-

*) Kõik pole tema enda luuletatud, vaid ta on kopeerinud teistegi laule.

lamehe elu Tallinna lahes märki laskvate laevade vahel“, „Sääre ranna kalapüügist“ jne. Meri- ja kalamehelauludes võib leida vahel päris huvitavaid ja meeldejäävaid värsse, väga elavaid tähelepanekuid, mõningaid õnnestunud võrdlusi jne., kuid tervikuna võttes on need enamasti siiski suure pikkuse tõttu sisult hõredad ja väga venitatud.

Huvitav on märkida, et muhulased meredel sõites või maal töötades mõtlevad lauludes sageli oma väiksele kodusaarele. Teatavasti on neil ka ilusaks kombeks veeta jõulud Muhus, kui see vähegi võimalik.

V. Tustit riimib:

Ma olen sündin Muhumaal,
selle väikse mere saare peal,
kus isa kasvatanud mind
ja imetanud emarind.
(Laulu „Yõlla küla“ 1. salm).

Mihkel Tustit laulab (laulus „Kalamehhe elu...“):

Saaremaalt ja Muhu saarest
ja sest kitsast Sõrve säärest
reisvad välja palju mehi,
kellel taskud rahast tühi...

Päris hoogsalt algab „Laev lendab“:

Laev lendab linnu tiivul,
tuul mängib purjega
ja kaugel vaate piiril
meil sinab Muhumaa...

(Autor teadmata.)

Sooje sõnu oma kodusaare aadressil leiame veel muiski muhulaste lauludes.

Allakirjutanule tundusid eriti tähelepanndavad niisugused laulud, mis kirjeldavad juba ununenud või ununevaid rahvakombeid. Sellistest oleks nimetada V. Tustiti „Pähki norimine tüdrukute käest jõulu“, milles kirjeldatakse vanu jõulukombeid. Pulmakombeid ja -nalju kajastab laul „Kui neiul läks pulmas räbalast ja rattapeksu sai“. Humoristlikus toonis kirjeldatakse vanu „pulmapruuke“ ühes laulus, mille autoriks peetakse Tõnu Kannu.

Muidugi pole kõik laulud, mida Muhus võime kuulda omi kõrvu või lugeda käsikirjalistest lauluraamatuist, olnud ühevõrra lauldavad. Populaarsemad on nähtavasti olnud niisugused, milles on nalja või pilget. Purjuspäi on jorutatud ka lorilaule ja ropendusi. Päris kuiva ja liialt isiklikku elukroonikat on vaevalt keegi muu laulnud kui autor ise.

Lõpuks paar laulunäidet.

SÄÄRE RANNA VÕRGU-PUIST

Palun, armsad muhulased,
mitte pahaks panna,
teie vaeva tahan mina
ilma ette kanda.

Mis ma siia kirjutanud
olen ridadesse,
seda juba läbi elan
olen mina ise.

Sügisel, kui ilmad kurjad,
tormised on ööd,
muhulasel Sääre rannal
alati on tööd.

Kui Suures väinas meri möllab,
lained mässavad,
siis muhulane Sääre rannal
paati korraldab.

Siis rullitakse võrgud
üks-aavalt kõvaste
ja paati nad rübidega
selgas kantakse.

Ja omal suure kasuka
veel seltsi võtab ta,
et merel kala püides öösel
ei saaks külmata.

Ehk küll torm ja maru lained
hirmsast möllavad,
muhulased kalapaadid
vette lükkavad.

Siis rutuste kõik ruttavad,
kus keegi kohta saab.
Kis esimeseks jõuab,
see Sääre otsa jääb.

Laine tõuseb laine järel,
mängib paadiga,
muhulane põhja katsub
püsti aeruga.

Kui ei ole enam leida
põhja ülesse,
muhulane võrgurulli
viskab meresse.

Kui on terve võrgurida
laintes riivimas,
siis ta hännapaela neile
külge kinnitas.

Nüüd ta taskust võtab piibu,
topib tubakast,
suitsupilved puhub õhku
väga osavast.

Ja siis kümme käbikest

ta tõstab ülesse, —
paarkümmend kilu-segast räime
lâinud võrgusse.

Siis on jälle süda rahul,
saab ta ära näin,
mitu räime suitsu tehes
võrgurinda lâin.

Mustad pilved taevaserval
tõusvad ülesse;
eha kustub õhtu ligi,
jõuab pime öö.

Kajakas see keerleb lendu
kõrges taeva all,
kukkudes ta laseb vette —
saaki tabab seal.

Näe üljes istub laine arjal
nina väljas veest,
vahel käib ta põhjas sõõmas
räimi võrgu seest.

Kesse tuli eemalt vilgub
pimeduse sees,
Taguranna poi see raksus
vastuliste käes.

Ääle järel Sääre mehed
sõudvad pimel õöl,
kumbast tarvitakse arva
maale minnes teel.

Sääre randa maale tulles
vaiveline kõik;
lautrid kõverad ja kõrged
niikui kivis haid.

† Seepärast seltsis paadid
määle tõmbavad,
kui veel trossi otsas mõni
„trast-va“ kamandab.

Kui on tündrid poolteist räimi —
vastulistel rutt;
võrgud saavad kaladega
võrkmaas *) tassitud.

Räimi on seal päästa lõbus
tule valge ees,
vanast tehti õues seda
pimeduse sees.

Kui on räimed välja nopit,
võrgud kuivamas,
siis saab vähe aega viidet
Sääre jututoas.

Jutustakse laiaist ilmast,
kus on keegi käin,
ilma-kaarel, reisiteedel
mis on keegi näin.

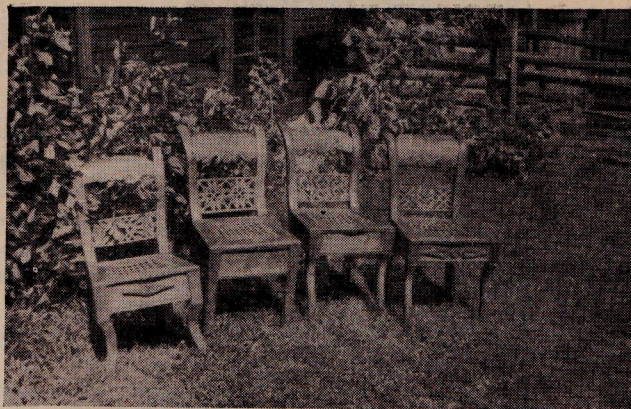
Aeg on juba merimeestel
koju minna käe,
igatüüli lõpetatud
Sääre ranna töö.

Koju minnes muhulane
hilja ööse juba —
külma ja märjast tüdinenud —
leiab sooja tuba.

Naisuke siis kiirusega
riided kuuma kannab,
mehele ta armastuses
öösel musu annab.

Laul on paiguti lühendatud; vahele-
jäetud kohad on märgitud kriipsukes-
tega. Algakäsitähtkirjas (V. Tustiti laulu-
raamatus) oli selle pikkus 46 salmi.
Keelt on silutud ainult ortograafiliselt,
murdekujud ja -sõnad on säilitatud.
V. Tustit tõendas, et see olevat tema
„oma kirjutatud laul“. Tema olevat
ise seal kalastamas käinud ja tundvat
kõiki laulus nimetatud kohti küllaltki
hästi. Kuid alguse olevat teinud siiski
keegi teine. V. T. enda sõnadega: „Oli
üks vallakirjutaja Kippar, temal oli
vähe kirjutatud. Mina kirjutasin selle
uuesti ümber ja tegin pikemaks“. Kumma loomingut siin rohkem on,

*) = võrkmaasse.

V. Tustiti meisterdatud toole.

Autori foto.

seda pole ilma lähemate andmeteta
võimalik määrata.

(LAUL MUHU VANADEST PULMAPRUUKIDEST.)

Kui laulatus nüid otsa sai,
siis lava¹ taha viidi.
Nad panid vihta jalge all,
mis sauna pealt see toodi.

Nüid istub noorik, tanu peas,
ja vanad naised laulvad.
Ka mõned neiu nende seas. —
Kõik pulmarahvas kuulvad.

Läksin kord ka vaatama
seda naljaasja sinna,
siis naersin laia lõuga,
et tahtsin lõhki minna.

Üks m—i mudel tehtud sai,
mis laulikule anti;²
ja noorikule näidati:
„Kas tunned seda panti?“

Kui sedamoodi tundi kaks
sai peetud pulmanalja,
siis rahvakogu laial' läks
ja noorik toodi välja.

Nüid esik teda talutas
sõnna magamise kambri,
kolm korda voodis üpata —
üks laps tall' sülle pandi.

Nüid olli täiest õhtu käes —
nad läksid uude sängi.
Noh kui tulli siis see teine päe,
kes seda teab mismoodi!

See olevat katkend pikemast lau-
lust. Kuuldud Madis Saarikult, 71 a.
v., Muhu-Suure v. Lahe k. Loigu t.
(1937).

¹ laua.

² Muhu pulmas on laulikule antud kingi-
tusi laulmise kestel. Siin mainitud „mudel“
on algselt vist olnud seoses usukommetega.

EESTI NOORUS

SISU

<i>G. Ernesaks</i>	Me purjetame merele (laul noodiga)
<i>Ivar Paulson</i>	2 luuletust
<i>Dr. R. Roots</i>	Päike ja sport (artikkel)
<i>Ed. Visnapuu</i>	Noorsoo laulukooride repertuaarist
(artikkel)
<i>Dr. G. Vilbaste</i>	Rändrahnud maastikus ja rahvaluules
(artikkel)
<i>R. Viidalepp</i>	Muhu külalaulikuist ja nende lauludest
(artikkel)
<i>Jaan Kross</i>	Kas ja miks eesti tänapäeva noorsugu
pole idealistlik (kõne)
<i>Anni Collan</i>	Rahvatants Söomes (artikkel)
Kuidas vanasti Martnas lõbutseti ja
tantsiti (kirjutus)
<i>A. Kalamees</i>	Suviseid rahvamänge (kirjeldusi)
<i>K. Selistemäe</i>	Laul ja meeleolu (kirjutus)
<i>A. M.</i>	Leedu külalisi Tallinnas (artikkel)
Külalisi Soomest (ülevaade)
<i>R. Pärna</i>	Suur võit (spordiveste)